

Institut organizira znanstveni skup o društvenim, političkim i kulturnim prilikama u Dalmaciji za vrijeme pučkog ustanka Matija Ivanića na Hvaru i Visu. Bit će to prilika da se organizirano priđe istraživanju problematike XV i XVI stoljeća u Dalmaciji. Skup će se održati na početku 1976.

Također se širi suradnja Instituta s inozemstvom, uglavnom u obliku razmjene suradnika. Ustanovama s kojima je Institut dosad surađivao pridružio se i Historijski institut Akademije nauka Njemačke demokratske republike iz Berlina. G. 1974. u Zagrebu je kao gost Instituta boravio *F. Furet*, direktor VI odjela *École des hautes études* u Parizu i održao dva predavanja o kvantitativnim metodama u istraživanju povijesti. Predavanje o slovačkom ustanku iz 1944. održao je direktor Historijskog instituta Slovačke akademije nauka iz Bratislave *J. Hrozičnik*.

Ovaj prikaz rada Instituta za hrvatsku povijest možemo zaključiti konstatacijom da je Institut od svog osnivanja 1971. do danas prošao jednu neobično dinamičnu fazu. Stvorio je svoju unutrašnju organizaciju i uskoro je prestrukturirao u vezi s osnivanjem Centra za povijesne znanosti i sa zahtjevima republičkog zakona o znanstvenom radu. Okupio je oko sebe niz suradnika iz sveučilišne i drugih sredina i razvio bogatu izdavačku djelatnost. Stječe se dojam da je, nakon faze proboja, pred Institutom faza mirnog napredovanja uhodane ustanove s oformljenim kadrom vanjskih suradnika i zadatkom da, koliko to budu dopuštale financijske mogućnosti, poveća kadar suradnika u stalnom radnom odnosu.

Nikša Stančić

MEĐUNARODNI SKUP O 100-GODIŠNJICI BOSANSKO-HERCEGOVAČKOG USTANKA 1875—1878.

U Sarajevu je od 1. do 3. listopada 1975. održan međunarodni znanstveni skup o 100-godišnjici ustanka u Bosni i Hercegovini te drugim balkanskim zemljama i o istočnoj krizi 1875—78. Organizator skupa bio je Međuakademijski odbor Savjeta akademija nauka i umjetnosti SFR Jugoslavije, koji je djelovao pri Akademiji nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Predsjednik odbora bio je dr Hamdija Kapidžić, a nakon njegove smrti dr Hamdija Čemerlić.

Prvi dan je skup radio u plenumu u kojem se okupilo oko 150 znanstvenika iz svih naših republika, zatim iz SSSR-a, Grčke, SR Njemačke, Austrije, Mađarske, SAD, Italije, Bugarske, Čehoslovačke i Poljske. Uvodne referate su pročitali: Vaso Čubrilović, *Istočna kriza od 1875. do 1878. i njezino značenje za međunarodne odnose koncem 19. i u početku 20. vijeka*; Aleksej Naročnicki (Moskva), *Istočna kriza od 1875. do 1878. i velike sile (rezultati i problemi istraživanja)* i Milorad Ekmečić, *Istorijsko značenje ustanka u Bosni i Hercegovini 1875—1878.*

V. Čubrilović je uglavnom iznio rezultate svojih dosadašnjih radova uz znatne dopune i korekcije u njihovoj interpretaciji i značenju. A. L. Naročnicki je na temelju sovjetske istoriografije ocijenio dosadašnja dostignuća

u proučavanju istočne krize s obzirom na presudnu ulogu velesila i naznačio probleme koji još nisu posve osvijetljeni i riješeni. Oba referata postavila su međunarodni okvir, istaknula evropsko značenje istočne krize i bila uspješan uvod u rad prve sekcije skupa.

M. Ekmečić je produbio svoju dosadašnju ocjenu ustanka kao socijalne revolucije bosanskog seljaštva koje je pokrenulo i rješavanje agrarnog pitanja. U nacionalno-političkom pogledu bio je to pokušaj srpskog, pa i jugoslaven-skog ujedinjavanja oko srpske jezgre. Međutim, srpska nacionalna politika nije uspjela uskladiti socijalnu i nacionalnu komponentu, što je bio temeljni uzrok neuspjehu ustanka.

I. Prva sekcija bavila se pitanjem istočne krize i međunarodnih odnosa. Pročitano je 25 referata jugoslavenskih i inozemnih autora. Tematika je bila vrlo široka i raznovrsna, što je i razumljivo s obzirom na tok i ishod krize, te njeno međunarodno značenje. Započela je na prostoru Bosne i Hercegovine, a proširila se na čitav Balkanski poluotok izazvavši živu aktivnost velikih sila i širok interes službenih i neslužbenih faktora u drugim državama. U okviru tih pitanja središnje je mjesto imala problematika politike i ponašanja velikih sila, te drugih zemalja i pokreta u toku krize, kao i njihov odnos prema nacionalno-oslobodilačkim pokretima na Balkanu.

Ta je problematika data u referatima: Kirila B. Vinogradova (Leningrad), *Rusko-austrijski odnosi u vezi s ustankom u B i H*; Virginije Paškaleve (Sofija), *Austro-Ugarska i nacionalni pokreti na Balkanu (1875—78)*; Tofika M. Islamova (Moskva), *Habsburška Monarhija i okupacija B i H*; Arnolda Suppana (Beč), *Austro-ugarska vojna politika za vrijeme bosanskog ustanka*; Horsta Haselsteina (Beč), *Ugarska opozicija i okupacija Bosne*; Dragovana Šepića (Zagreb), *Talijanski iredentizam i istočna kriza 1875—78*; Ljiljane Aleksić (Beograd), *Politika Italije u istočnoj krizi*; Jcže Pirjevca-Pierazzija (Pisa), *Italijani i ustanak u BiH*; Dževada Juzbašića (Sarajevo), *Okupacija i pitanje uključenja Bosne, Hercegovine i Dalmacije u zajedničko austrougarsko carinsko područje*; Imanuela Geissa (Bremen), *Njemačka politika u istočnoj krizi 1875—78*; Konstantina Koseva (Sofija), *Uloga Njemačke u periodu istočne krize 1875—78*; Johna V. A. Finea (SAD) *Američka reakcija na bosansko-hercegovački ustanak*; Novaka Ražnatovića (Titograd), *Sprovođenje odluka Berlinskog ugovora o Crnoj Gori*; Bože Madžara (Sarajevo), *Pokušaj pacifikacije hercegovačkog ustanka 1875. posredovanjem evropskih država*; Mustafe Imamovića (Sarajevo), *Bosna između Osmanske i Habsburške Carevine u istočnoj krizi 1875—78*; Svetlane I. Bočkareve (Moskva), *Rusko-srpski odnosi u vezi sa srpsko-turskim ratom 1876*; Istvána Dioszegija (Budimpešta), *Andrássy i ustanak u Hercegovini u ljeto 1875*; Jerzyja Skowroneka (Warszawa), *Aktivnost i projekti poljskog nacionalnog pokreta prema Bosni i Hercegovini od 1841. do 1878*.

Kao što se vidi, većina referata obrađuje političku i drugu aktivnost Austro-Ugarske i Rusije u toku krize i osobito njihov odnos prema bosansko-hercegovačkom ustanku. To je posljedica činjenice da su baš te sile bile najviše zainteresovane za ishod istočne krize i što su se njihovi interesi izravno sukobljavali oko pitanja bosansko-hercegovačkog ustanka. U referatima

su uglavnom potvrđena i novim podacima dopunjena već ustaljena mišljenja u historiografiji o međusobnim odnosima velesila i njihovom ponašanju u toku krize. Neka razilaženja autora, npr. u ocjeni Andrassyjeve istočne politike i o ulozi Njemačke u istočnoj krizi, nisu bitna za opštu ocjenu da su velike sile polazile prvenstveno od vlastitih interesa, a da je istočna kriza bila rezultat opšte socijalne krize Osmanskog Carstva i jačanja nacionalno-oslobodilačkih pokreta.

Odnosi, veze i uticaji između ustanka i pokreta na Balkanskom poluotoku u toku istočne krize, a zatim tokovi tih pokreta dati su u referatima: Evangelosa Kofosa (Atena), *Potčinjeni Grci za vrijeme istočne krize 1875—78*; Emina Plane (Priština), *Bosanski ustanak i Albanci 1875—78*; Zacharia N. Tsirpanlisa (Jannina, Grčka), *Grci i ustanak 1875. u Bosni i Hercegovini*; Klimenta Džambazovskog (Beograd), *Srpski diplomatski izvori o Bugarijma i bosansko-hercegovačkom ustanku*; Konstantina Vavouskosa (Solun), *Pravne odredbe Sanstefanskog ugovora o jugu Balkanskog poluostrva i njihove etničke reperkusije*; Krste Bitoskog (Skopje), *Grčka i ustanci na Balkanu 1875—78*; Šukri Rahimija (Priština), *Pitanje autonomije Albanije u okviru Osmanskog Carstva*.

Iz tih referata dobija se uvid ne samo u odnose i veze između pojedinih pokreta nego i u njihove ciljeve, nacionalne ideologije i suprotne interese.

Uzeti u cjelini, referati podneseni u Prvoj sekciji dali su zaokruženu sliku o međunarodnoj strani istočne krize. Naučni rezultati koji su u njima saopšteni predstavljaju korak dalje u izučavanju ove vrlo široke i za istoriju jugoslovenskih naroda veoma značajne problematike. I ovom prilikom potvrđena je činjenica da je bosansko-hercegovački ustanak brzo prerastao lokalne okvire i da je kao veliki historijski događaj zauzeo značajno mjesto u istoriji progresivnih pokreta na Balkanu i u Evropi u drugoj polovici XIX vijeka. Za potpunije i sveobuhvatnije sagledavanje te činjenice referati u ovoj sekciji daju dovoljno podataka i ocjena. Njihovo objavljivanje korisno će poslužiti naučnim radnicima u obradi istočne krize u cjelini, ali isto tako i svima onima koje zanimaju međunarodni odnosi u drugoj polovici XIX stoljeća.

II U Drugoj sekciji raspravljalo se o ustancima i ratovima na Balkanu u doba istočne krize 1875—78, iako su neki referati, u dijelovima ili cijelosti, mogli biti pročitani i u druge dvije sekcije. Ta činjenica samo potvrđuje kompleksnost i uzajamnu povezanost tih zbivanja.

Tematika 26 pročitanih saopćenja može se podijeliti na 5 skupina: 1. Odjek ustanka u susjednim i drugim evropskim zemljama i odnos njihove javnosti i službenih organa prema ustancima; 2. Promjene u tim zemljama do kojih je došlo zbog krize i ustanka; 3. Vojničke akcije u ustancima na Balkanu i u ratovima s Turcima; 4. Novi izvori i literatura o ustanku; i 5. Odras ustanka u književnosti i slikarstvu.

O odnosu drugih naroda prema ustanku te o odjeku na koji je on naišao u njihovoj javnosti i tisku govorili su: Vasilije Krestić (Beograd), *Srbi u Ugarskoj prema ustanku u B i H 1875*; Nikola Petrović (N. Sad), *Značaj istočnog pitanja za politički život u Vojvodini šezdesetih i početkom sedamdesetih godina 19. veka*; Dragutin Pavličević (Zagreb), *Polemika iz-*

među hrvatskih i srpskih listova u Ugarskoj o pripadnosti B i H u doba ustanka 1875—78; Petko Luković (Beograd), *Odnos Slovenaca prema ustanku u Hercegovini i Bosni, najvažnijim događajima na Balkanskom poluostrvu i rešenju bosansko-hercegovačkog pitanja 1875—78*; Šime Peričić (Zadar), *Prikaz ustanka u B i H u zadarskom »Narodnom listu« i bibliografija članaka o ustanku u istom listu*; Nada Beritić (Zadar), *Zadarski »Il Dalmata« o bosansko-hercegovačkom ustanku*; Risto Poplazarov (Skopje), *Makedonija i osloboditelne borbi i vojni na drugite jugoslovenski zemji vo periodot od 1875—78*; Endré Arato (Budimpešta), *Mađarsko javno mnjenje i pitanje B i H 1875—78*; Jurij A. Pisarev (Moskva), *Ustanak u B i H 1875—78. i oslobodilačka borba jugoslavenskih naroda na Balkanu u 19. i u početku 20. stoljeća, i Vojislav Bogičević (Sarajevo), Ustanak u B i H 1875—78. i jugoslovensko pitanje.*

O promjenama do kojih je došlo nakon izbijanja ustanka i početka istočne krize referirali su: Vasilij Melik (Ljubljana), *Spremembe na Slovenskem in v Cislajtani v zvezi z dogodki na Balkanu*; Ljuben Lape (Skopje), *Društveno-ekonomske prilike u Makedoniji u doba bosansko-hercegovačkog ustanka i ličnost Dimitrija Pop Georgieva-Berovskog*; Skender Rizaj (Priština), *O migracionim kretanjima na Balkanu 1877—79*; Milka Zdraveva (Skopje), *Teritorijalnite promeni na Balkanot po Berlinskiot kongres i nivniot odraz na ekonomskiot život na Makedonija*; i Žarko Šćepanović (Nikšić), *Društveno političke prilike u Potarju i Zatarju uoči ustanka 1875. i prva ustanička godina u tom kraju.*

Na ovom skupu sudjelovali su i vojni povjesničari koji su referirali o svojim rezultatima u istraživanju partizanskog ratovanja i srpsko-turskog rata. To su: Petko Luković (Beograd), *Nekoliko podataka o bitnijim obeležjima partizanskog ratovanja ustanika 1875—1878*, Mile Trnjaković (Beograd), *Značenje slobodne teritorije Crnih Potoka u bosanskom ustanku 1875—78*; Radoman Jovanović (Titograd), *Sukob uticaja Crne Gore i Srbije u hercegovačkom ustanku 1875—78*; Petar Opačić (Beograd), *Operacije srpske vojske u srpsko-turskom ratu 1876*, i Savo Skoko (Beograd), *Operacije srpske vojske u srpsko-turskom ratu 1877—78.*

O radovima i novim izvorima za bosansko-hercegovački ustanak govorili su: Nusret Šehić (Sarajevo), *Jugoslovenska historiografija u posljednjih deset godina o bosansko-hercegovačkom ustanku 1875—78*; Andrija Nikić (Mostar), *Hercegovački ustanak u svjetlu novih izvora*, i Hasan Škapur (Prijeedor), *Turski dokumenti o bosanskom ustanku* (bio je to jedini referat o turskim izvorima, ali je referent umro neposredno prije otvaranja skupa, pa je njegov referat pročitao).

O odjeku ustanka u umjetnosti podnesena su dva referata: Marijana Schneider (Zagreb), *Hrvatski slikar Ferdo Quiqerez u Crnoj Gori i Hercegovini 1875. i 1876* (uz dijapozitive), i Ljubomir Zukozić, *Hercegovački ustanak u narodnoj pjesmi*. Od najavljenih referenata nije sudjelovala Vera Ciliga iz Zagreba, a naknadno je govorila K. Šarova (Sofija) o suradnji Srba i Bugara u ratu protiv Turaka. O otporu muslimanskih dobrovoljaca austro-ugarskoj okupaciji referirao je Rade Petrović (Sarajevo), *Otpor okupaciji u Bosni i Hercegovini prema talijanskoj građi.*

O referatu S. Rizaja koji je govorio o etničkim migracijama na Balkanu u doba ustanka razvila se burna i duga diskusija. Rizaj se poslužio pretežno engleskim izvorima koji su bili slavenofobski i nekim citatima iz djela klasika marksizma, pa je osudio panslavizam, slavensku uzajamnost, a donekle i oslobodilačke pokrete većih balkanskih naroda koji, prema njemu, nisu poštovali prava malih naroda i manjina. Bogo Grafenauer iz Ljubljane je zamjerio referentu što nije uzeo u obzir socijalnu i oslobodilačku komponentu ustaničkih pokreta i nekritički prihvatio samo dio dokumentacije, pretežno drugorazrednih izvora. Viktor Karasev (Moskva) odbacio je Rizajevo citiranje klasika marksizma kao netočno i znanstveno neprihvatljivo, te njegovu posve negativnu ocjenu panslavizma. I bugarski predstavnik je istupio protiv Rizajevih zaključaka i istaknuo da je migracijama trebalo pristupiti poglavito sa socijalnog, a ne nacionalnog stajališta. Slično su govorili i N. Ražnatović i N. Petrović. Zanimljiva rasprava vodila se i nakon referata V. Krestića i D. Pavličevića. U njoj su došla do izražaja različita stajališta u ocjeni uloge Miletićeve Samostalne i Strossmayerove Narodne stranke prema ustanku u Bosni i Hercegovini.

U ovoj sekciji izneseno je mnogo novih podataka, zaključaka i ocjena o onom što se u doba ustanka zbivalo u susjednim zemljama, koje su ustanicima i prebjezima pružale veliku moralnu i materijalnu pomoć. To se pogotovu odnosi na Hrvatsku, Dalmaciju, Sloveniju, Vojvodinu i Makedoniju, o kojima se do ovog skupa u razdoblju od 1785—78. nije dovoljno znalo.

III U programu Treće sekcije bilo je nekoliko različitih tematskih područja koja bi se mogla svrstati u pet skupina: 1. Međunarodni radnički pokret prema Južnim Slavenima, zbivanjima na Balkanu i istočnoj krizi; 2. Gledišta (građanske) javnosti i javnih radnika u pojedinim zemljama; 3. Pomoć ustanicima i izbjeglicama; 4. Odbori za pomoć ustanicima u Hrvatskoj i drugim zemljama; i 5. Dobrovoljci u ustancima i ratovima 1875—78.

1. Vrijedne kritičke analize o gledištima njemačkih socijalista dali su Enver Redžić (Sarajevo), *Marx i Engels o borbi i težnjama Južnih Slavena za nacionalnim oslobođenjem*; Marjan Britovšek (Ljubljana), *Marx i Engels o Južnim Slavenima u Monarhiji i na Balkanu*; H. Wolter (SR Njemačka), *Stajalište njemačke socijaldemokracije prema ustanku u B i H i prema politici velikih sila tijekom istočne krize 1875—78.*

O držanju socijalista u Austro-Ugarskoj govorili su: Cvetka Knapič-Krhen (Zagreb), *Neki podaci o stavovima austrijske socijalne demokracije prema istočnoj krizi*; J. Kolečka (Brno), *Međunarodni socijalistički pokret o ustanku u B i H i istočnoj krizi 1875—78*; Arpad Lebl (Novi Sad), *Bosansko-hercegovački ustanak i radnički pokret u Ugarskoj*. Kao i prva tri, ti su referati pokazali raznolikost u stajalištu evropske socijaldemokracije. Vlado Oštrić (Zagreb), *Značenje bosanskog ustanka za radnički pokret u Hrvatskoj*, istaknuo je, između ostalog, jedno osebujno, ali bitno obilježje ustanka, tj. da se on po nizu svojih sastavnica odvija ne samo u Bosni nego i u Hrvatskoj.

Referate o socijalistima i njihovu stavu prema ustanku i istočnoj krizi iznijeli su: Orde I v a n o s k i (Skopje), *Stavot na makedonskite, bugarskite i srpskite socijalisti prema odlukite na Berlinskiot kongres i odnosot na golemite sili i balkanskite vladi kon neoslobodenite balkanski narodi*, (riječ je dakle, o gledištima potkraj XIX i u početku XX stoljeća); Dušan L u k a č (Beograd), *Svetozar Marković i pripreme za početak ustanka u B i H 1875*, i Petar M i l o s a v l j e v i ć (Beograd), *O nekim stavovima srpskih socijalista prema istočnom pitanju i posebno prema istočnoj krizi*.

2. O gledištima javnosti u pojedinim zemljama prema ustanku i istočnoj krizi podneseno je šest referata: Veselin T r a j k o v (Sofija), *Bugarska javnost i oslobodilački pokret u B i H u periodu i uoči ustanka 1875*; Doino D o i n o v (Sofija), *Odjek ustanka u B i H u Bugarskoj i starozagorski ustanak 1876* (to je naknadni referat koji po temi pripada II sekciji); Václav Ž á č e k (Prag), *Pomoć engleskih »panslavista« jugoslavenskom oslobodilačkom pokretu u 60. i 70. godinama XIX stoljeća* (riječ je o Engleskinjama A. P. Irby i M. Mackenzie koje su pomagale izbjeglice); Irina D o s t j a n (Moskva), *Odnos ruske javnosti prema oslobodilačkoj borbi balkanskih naroda 1875—76. godine*, i Viktor K a r a s e v (Moskva), *Demokratske tekovine u bosansko hercegovačkom ustanku 1875—78. prema ruskom periodičkom tisku*; Jerzy Z d r a d a (Krakov), *Poljaci prema ustanku u B i H i rusko-turskom ratu 1877—78*; i Mikuláš P i s c h (Bratislava), *Solidarnost Slovaka s ustankom u Hercegovini i Besni i s narodnooslobodilačkom borbom od 1875. do 1878.*

3. O pomoći ustanicima, izbjeglicama i školovanju njihove djece govorili su: N. I. H i t r o v a (Moskva), *Ruska pomoć hercegovačkim prebježima u Crnoj Gori 1875—78*; Mitar P a p i ć (Sarajevo), *Školovanje djece iz B i H za vrijeme ustanka 1875—78* (riječ je o školovanju na području Banske Hrvatske); Dragutin P a v l i č e v i ć (Zagreb), *Problem bosanskih izbjeglica u Sjevernoj Hrvatskoj 1875—78*; Julije G r a b o v a c (Split), *Pomoć Dalmacije ustanku u B i H*, i Marija Š e r c e r (Zagreb), *Prilog problemu opskrbe oružjem čete u Crnim Potocima od 1875. do sredine 1877.* (odvijala se uglavnom preko odbora za pomoć u Obrovcu).

4. O odborima za pomaganje ustanicima i izbjeglicama govorio je samo Hajrudin Č u r i ć (Sarajevo), *Odbori za pomaganje ustanka u B i H 1875—78*. Autor je obuhvatio i djelatnost A. P. Irby o kojoj je govorio i V. Žáček. Ona je zanimljiva ličnost i s gledišta povijesti školstva u tom razdoblju.

5. O dobrovoljcima u ratovima i ustancima toga doba govorila su tri sudionika: Jovan J o v a n o v i ć (Sarajevo), *Učešće ruskih dobrovoljaca u hercegovačkom ustanku 1875*; Manol P a n d e v s k i (Skopje), *Makedonski dobrovoljci u antiturskim ratovima Srbije i Rusije od 1876. do 1878*; i Conko G e n o v (Sofija) o *bugarskim dobrovoljcima u srpsko-turskim i rusko-turskim ratovima* (to je bio naknadni referat, pa ga bilježim opisno). Autor je u njemu obuhvatio i dobrovoljce iz Makedonije, što je, razumljivo, izazvalo živu i podužu diskusiju.

Na kraju treba napomenuti da su se referati spomenuti pod brojem 2, 3, 4 i 5 u koječemu prepletali i dopunjavali, što je u skladu sa zbivanjima. Općenito uzevši, u 26 referata izneseno je dosta novoga i manje poznatoga, što se ponekad protivilo dosadašnjim shvaćanjima, pa je zbog toga diskusija bila dosta opsežna i zanimljiva. Spomenuo bih samo jedan problem, a to je potvrdio i ovaj skup, da je potrebno, nasuprot frontalnom, negatorskom stavu bugarskih historičara prema nacionalnoj povijesti Makedonaca (što, dakako, nije u biti znanstveni spor) inzistirati na rezultatima makedonske i ostale jugoslavenske historiografije o makedonskoj nacionalnoj povijesti

IV. Na kraju je skup o bosansko-hercegovačkom ustanku i istočnoj krizi radio opet u plenumu gdje je M. Ekmečić istaknuo kako je to međunarodno zborovanje povjesničara ispunilo nade organizatora. To se odnosi na analizu politike velesila u doba istočne krize uopće i na ponovno proučavanje i ocjenu austro-ugarske komponente u tim zbivanjima napose.

Pomoć koju su ustanicima i izbjeglicama pružili jugoslavenski narodi, zatim smještaj i prehrana prebjega i opća potpora javnosti tih zemalja obrađeni su u nekoliko referata. To se prvenstveno odnosi na nove rezultate o pomoći iz Hrvatske, Slovenije i Makedonije, zatim na odjek ustanka u SAD, Poljskoj i djelimice u Mađarskoj i Slovačkoj, o kojima se ovdje prvi puta govorilo.

Ustanku je većina referenata pristupala kao pokušaju socijalne revolucije što se odvijala u svojevrsnom gerilskom ratu koji je posebno analiziran. Sa socijalnog stajališta su taj pokret promatrali i neki suvremenici, osobito socijalisti koji su već tada raspravljali o mogućnostima socijalne revolucije u specifičnim, zamršenim socijalnim, nacionalnim i vjerskim uvjetima koji su tada postojali na Balkanu. Veoma zanimljivi bili su referati o držanju nje-mačkih socijalista, napose Marksa i Engelsa, i obrazloženje njihova stajališta o negativnoj ulozi Rusije u istočnoj krizi.

Opći je zaključak da je na tom skupu bilo više govora o svemu onom što se događalo oko Bosne i Hercegovine i u vezi s njima i s istočnom krizom, nego o samom ustanku. To se pogotovu odnosi na pomanjkanje većih i sintetičkih radova. Naime, proučavanje ustanka u Bosni nije otišlo dalje od Ekmečićevih rezultata; ustanak u Hercegovini nije još dobio svoju cjelovitu monografiju; a muslimanska komponenta ustanka, osobito razlike koje su tada postojale između Bošnjaka i »Turkuša« prema ustanku, nije još ni načeta. Svojedobno je baš zanemarivanje analize držanja Muslimana u toku ustanka bilo ocijenjeno kao osnovna slabost nekih radova.*

Šteta je što se na ovaj skup nisu odazvali znanstvenici iz Turske, gdje se čuva sva građa o istočnoj krizi i dio građe o Bosni i Hercegovini, te što se turska građa o ustanku koja se nalazi u našim arhivima nedovoljno obrađuje i izdaje, jer bi se tek tada mnoge ocjene mogle potvrditi ili odbaciti. Slično je bilo i s britanskim historičarima koji se kao i turski nisu odazvali, iako su bili pozvani.

---

* Usp. M. Hadžijahić, ocjena Ekmečićeve knjige »Ustanak u Bosni 1875—1878«, HZ XIV, 1961, 295—296.

Iako je bilo nekih neslaganja oko pitanja formiranja nacija, vremena nastajanja i ocjene njihove uloge, zatim zanemarivanja socijalnog u korist nacionalnog, nekih metodoloških polemika i sl., treba uvažiti činjenicu da su se u vezi s ovom problematikom našli prvi put u nas na okupu znanstvenici iz dvanaest zemalja i svih naših republika i da su doista tolerantno raspravljali o svim problemima.

Mr Tomislav Kraljačić (Sarajevo), I sekcija

Vlado Oštrić (Zagreb), III sekcija.

Mr Dragutin Pavličević (Zagreb), II sekcija, uvod i plenum.

I. PLENARNO ZASJEDANJE KOMISIJE HISTORIČARA SFRJ I SSSR

U Moskvi je od 16—20. XII 1974. održano prvo plenarno zasjedanje Komisije historičara SFRJ i SSSR. Jugoslavenski dio Komisije predvodio je predsjednik dr Dime Vujović, direktor Istorijiskog instituta SR Crne Gore, a članovi su bili predstavnici republičkih i pokrajinskih povijesnih društava: dr Marko Šunjić (Sarajevo), dr Radomir Jovanović (Titograd), dr Momčilo Spremić (Beograd), Josip Adamček (Zagreb), dr Marijan Britovček (Ljubljana), dr Rastislav Terzioski (Skopje) i Đorđe Milanović (Novi Sad).

Sovjetskom dijelu Komisije predsjedao je akademik A. I. Naročnickij, direktor Instituta historije SSSR Akademije nauka SSSR, a kao članovi u radu Komisije sudjelovali su dr V.G. Karasjov, dr V.A. Kumanjov, dr J.A. Pisarev, dr V.I. Bovikin, dr J.V. Bromlej, dr K.V. Gusev, dr M.I. Kuljičenko, dr A.S. Protopopov, dr V.J. Sipols, M.M. Sumarokova, G. M. Slavin, V.V. Zele-njin i L.V. Tjagunjenko.

Najvažniji rezultat rada Komisije bilo je utvrđivanje oblika i okvirnih tema za suradnju jugoslavenskih i sovjetskih historičara. Oblici suradnje i teme koje bi se mogle zajednički obrađivati uneseni su u Protokol potpisan 20. XII 1974 (vidi niže).

Osim rada na Protokolu, Komisija je saslušala referat akademika A. L. Naročnickog: »Rezultati i perspektive proučavanja historije naroda Jugoslavije u SSSR« i saopćenja članova naše delegacije o proučavanju povijesti SSSR u Jugoslaviji.

Predstavnici sovjetskih historičara informirali su Komisiju i o tekućem radu na historiji naših naroda u SSSR-u. Najviše tema iz hrvatske povijesti obrađuje se u Institutu slavjanovjedenija i balkanistiki AN SSSR. Taj Institut obrađuje i dvije sintetičke teme o slavenskim narodima: problemi etnogeneze i nacionalnih preporoda. Sovjetski historičari pripremaju također izdavanje više zbornika građe o povijesti naših naroda.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Redakcioni odbor

*IVAN KAMPUŠ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK*

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
SAVEZ POVIJESNIH DRUŠTAVA HRVATSKE